

MUSEOVIRASTO
Rakennushistorian osasto

*Tallennettu
Marja Reilin
30.7.1999
Jaana Pietilä*

Markus Hiekkänen

KERTOMUS MUSTASAAREN KIRKONRAUNION TUTKIMUKSISTA
KESÄKUUSSA 1988

Yleistä

Syksyllä 1987 huomasivat Vaasan kaupungin puistotyöntekijät osan Mustasaaren kirkonraunion länsiportaalista sortuneen ja ilmoittivat asiasta Pohjanmaan museoon Vaasaan. Täältä otettiin yhteys museovirastoon, josta vauriot kävi tarkastamassa Panu Kaila (matkakertomukset 27.7. ja 11.11.1987). Hänen tarkastuksessaan ja myöhemmin havaittiin rauniossa muitakin vaurioita ja sortumia, jotka olivat syntyneet luonnon vaikutuksesta ja ihmisen toiminnan tuloksena. Länsiportaalin sortuma kiinnitti kuitenkin eniten huomiota myös julkisuudessa ja sen syitä alettiin etsiä myös rakennuksen perustusten mahdollisesta heikkoudesta.

Museoviraston arkistoista ja kirjallisuudesta ei löytynyt mitään tietoja raunion perustusten rakenteesta. Niinpä esimerkiksi Juhani Rinteen tutkimuksissa 1910-11 ei näihin seikkoihin ollut kiinnitetty lainkaan huomiota tai ainakaan tietoja ei ollut merkitty ylös. Lieneekin niin, ettei Rinne kaivanut syvemmälle kuin 1852 palon aikainen lattiakerros lukuunottamatta sukuhautoja ja muutamia rakenteita (esim. pilarien perustukset; ks. seuraavassa koekuoppien 10 ja 11 kuvaus).

Perustusten laatua arvioitaessa esitettiin myös mahdollisuus, että ne ainakin osaksi olisi rakennettu hirsialustan varaan samalla tavalla kuin Isonkyrön kirkossa. Jotta

perustusten laatu voitaisiin selvittää, rakennushistorian osasto päätti tehdä pieniä kaivaustutkimuksia raunion seinien vieressä. Samalla tehtäisiin muuriin kohdistuvia kuntotutkimuksia, kartoitettaisiin vauriot ja suunniteltaisiin korjausten kulku. Tehtävät määrättiin minulle.

Kaivausten kulku

Kävin tekemässä raunion alustavan kuntotarkastuksen ja kaivauspaikkojen esitutkimuksen 28.-29.4.1988 (ks. matkakertomus 6.5.1988). Varsinaiset tutkimukset tehtiin 13.-23.6.1988, joskin Vaasan kaupungin työllisyysvaroin palkkaamat kaivajat tulivat paikalle vasta 15.6. Käytin hukka-ajan käymällä läpi Mustasaaren kirkkoherranvirastossa seurakunnan arkistoa vuoden 1852 palon jälkeiseltä ajalta. Kirkkoherra Per-Erik Örnin suojeluksella minulle järjestettiin siellä erinomaiset työskentelytilat. Kävin myös Vaasan maakuntakirjastossa kirjastonhoitaja Greta Ahlskogin avustuksella läpi Mustasaarta koskevaa bibliografiaa ja sen perusteella kirjallisuutta ja lehtiartikkelia. Maakuntamuseossa kävin museonjohtaja 16.6. Sven-Erik Krooksin opastuksella etsimässä kirkonrauniota koskevia arkistotietoja ja valokuvia ennen vuosien 1910-11 restaurointia.

14.6.1988 pidettiin rauniolla neuvottelu, johon Vaasan kaupungista osallistui teknisen viraston virastopäällikkö Pirkka Kärki, rakennuttajainsinööri Keijo Ullakko arkkitehtiosastosta, toimistoinsinööri Erkki Lauttamus insinööriosastosta ja työpäällikkö Per Strömman rakennusosaston talonrakennustoimistosta. Urakoitsijan puolesta osallistui Rainio. Museovirastoa edustivat arkkitehti Esko Vormala, insinööri Heikki Hänninen ja allekirjoittanut. Neuvottelussa käsiteltiin vaikeaa rahoitustilannetta ja pohdittiin monimutkaisia omistusvastuukysymyksiä. Käytännön toimista sovittiin yhteistyössä hoidettavaksi maaperätutkimukset, muurien lujuustutkimukset piikkauksin ja

työvoiman hankinta.

Kaivajien Sven-Erik Dahlstenin (s. 26.8.1969) ja Juha Luoma-Ahon (s. 12.5.1970) saavuttua paikalle 15.6. määräsinkin heidät kaivamaan yllä mainittua perustusten rakenteen selvittämiseksi tarkoitettuja koekuoppia, joiden alueet olin paaluttanut. Kuopat numeroin kaivamisjärjestyksessä (ks. jäljempänä; mittauspohja 1:50, RHO arkisto, jonka kopio kertomuksen liitteenä). Kaivauksen loppuvaiheessa 20.6. hankin paikalle myös kolmannen kaivajan Kai Savolan (s. 30.4. 1970).

Koekuoppia tehtiin yhteensä 12. Suurin osa niistä, nrot 1 - 9, kaivettiin ulkoseinien viereen. Vain kolme, nrot 10 - 12, tehtiin raunion sisään (ks. mittauspohja). Mahdollisimman monta kuoppaa, nrot 1, 3, 4, 6, 9, 10 ja 11, tehtiin keskiaikaisen runkokuoneen, siis nykyisen länsisakaran viereen. Eteläsakaran viereen tehtiin yksi, pohjoissakaran viereen kolme ja itäsakaran viereen yksi kuoppa. Seuraavassa ovat koekuoppien kuvaukset kaivamisjärjestyksessä (sijainti, koko, havainnot). Mittojen ja korkeusarvojen suhteen viittaa mittauspohjaan (RHO arkisto; ks. myös tämän kertomuksen liite, joka on kopio-pienennys mainitusta mittauspohjasta 1:50). Ks. myös valokuvat RHO arkistossa. Koekuoppien yhteinen pinta-ala on 36,5 m².

Koekuoppa 1 kaivettiin tornin pohjoisseinän viereen siten, että se ulottui runkokuoneen länsiseinästä kontreforin koillisseinään. Kuopan laajuus oli 2,55 x 1,4 m (ensin itä-länsi-, sitten pohjois-etelämitta). Tällä kuopalla oli tarkoitus selvittää kaikkien näiden rakenteiden perustusta, mutta se ei onnistunut, sillä 0,2 m syvyydessä heti multakerroksen alta tuli esiin kaksi suurta kivi-laakaa. Ne eivät olleet liitteessä mihinkään seinään, vaan näyttivät asetetun paikalleen hyvin myöhään, ehkä tornin yläosan purkamisen yhteydessä tai 1910-11 restauroinnissa. Näitä kiviä ei siirretty paikaltaan.

Koekuoppa 2 pohjoissakaran länsiseinän vieressä, ikkunan eteläpielestä 0,5 m etelään. Maaperä oli moreenia. Seinän

perustus koostui suurehkoista, huolimattomasti ladotuista kivistä, verrattain syvällä (0,6-0,7 m maanpinnasta) olevista kivistä. Kivet työntyivät jopa 0,7 m ulos seinän pystylinjasta. On mahdollista, että kyseinen perustus ja sen yläpuolella oleva seinä on kuulunut kirkon alkuperäisen sakariston länsiseinään.

Koekuoppa 3 kaivettiin länsisakaran eteläseinän länsipään ylempanä olevan ullakonportaiden oviaukon kohdalle. Mitat 3,1 x 1,2 m. Seinän perustus tuli esiin hyvin syvältä. Se muodostui suurista pitkänomaisista kivistä, jotka oli ladottu poikittain seinän suuntaan nähden ja työntyivät seinäpinnasta ulos 0,7-0,8 m. Eteläseinän perustuksen ja lounaiskulman kontreforin perustuksen välillä ei ollut rakenteellista tai korkeuseroa, vaan ne on muurattu samanaikaisesti.

Koekuoppa 4 tornin eteläseinän vieressä runkokuoneen länsiseinän ja kontreforin lounaisseinän välisellä alueella. Mitat 3,3 x 1,2 m. Kuopasta tuli esiin paitsi hylätty muurin ankkurirauta tornin perustusta. Se koostui pitkänomaisista kivistä, jotka oli ladottu poikittain muuriin nähden. Rakenne oli samanlainen kuin koekuopassa 3. Kontreforissa tätä rakennetta ei ollut, sillä sen perustus ei laajentunut seinän pystylinjan ulkopuolelle ja se oli tehty huolimattomasti. Kontrefori on rakennettu torniä myöhemmin kuten tiedetään myös historiallisista lähteistä.

Koekuoppa 5 kaivettiin eteläsakaran länsiseinän viereen siten, että sen eteläreuna sattui ikkunan pohjoispielen kohdalle. Mitat 1,65 x 1,5 m. Kuopasta tuli esiin huolellisesti rakennettu kolmeosainen, portaittainen seinäperustus, joka on aivan erilainen kuin pohjoissakaran vastaavassa seinässä (ks. koekuoppa 2). Ylimmän "portaan" tai olan korkeus on 8,25-8,3 m mpy ja se työntyy seinän pystylinjasta ulos 0,2-0,25 m. Keskimmäisen pinnan korkeus on 7,85-7,95 ja se työntyy uolos 0,45-0,5 m. Alimman vastaavat luvut ovat 7,5 m ja 1,0 m. Pohjamaa koekuopassa oli hienoa hiekkaa.

Koekuoppa 6 kaivettiin länsisakaran eteläseinän keskivaiheille, paikalle mistä mittauksien mukaan voitiin olettaa olevan keskiaikaisen asehuoneen itäseinän perustus. Heti

pintamullan alta tuli esiin yhtenäinen, huolellisesti ladottu mukulakivipinta, joka lienee rakennettu jonkin restauroinnin yhteydessä. Mukulakiveys purettiin ja varsin pian sen alapuolelta tuli esiin perustusta, joka työntyi etelään runkokuoneen eteläseinästä. Koekuoppaa laajennettiin tämän jälkeen etelään, länteen ja itään. Kuopan lopullinen koko 2,65 x 2,5 m. Kiveys osoittautui olevan verraten säännöllinen, mutta niin, että se oli länsiosastaan koko pituudeltaan tiiviimpi ja laastipitoisempi kuin itäosassa. Lisäksi länsiosan kiveys nousi korkeammalle kuin itäosan. Todennäköisesti kyseinen länsiosa on ollut varsinaisen seinämuurin alla oleva osa, kun taas itäosa on ollut seinän ulkopuolista perustusta. Tarkkaa rajaa kiveysten osien välillä ei kuitenkaan voinut havaita. Myöskään varsinaisesta seinästä ei näkynyt jälkiä. En pitänyt suotavana, että seinän vieressä olisi kaivettu kiveyksen läpi runkokuoneen perustuksen selvittämiseksi. Sen sijaan kiveys puhdistettiin tarkoin seinän vieressä ja voitiin todeta, ettei minkäänlaista liitosta asehuoneen ja runkokuoneen perustuksen välillä ole.

Koekuoppa 7 kaivettiin 1650-luvun kuoriosan itäseinän viereen sen keskelle. Mitat 1,5 x 1,5 m. Perustus osoittautui olevan kaksikerroksinen, mutta hyvin epämääräinen koostuen harvakseltaan kivistä ja niiden välissä olevasta maasta. Ylempi porras työntyy seinäpinnasta 0,1-0,15 ja alempi 0,4 m.

Koekuoppa 8 pohjoissakaran itäseinän vieressä ikkunan pohjoispuolelta 0,2 m pohjoiseen. Myös täällä tuli pintamullan alta esiin ladottu nupukiveys. Sen alla oli huolellisesti tehty ja valikoiduista kivistä muodostettu kaksiportainen perustus. Ylemmän taso on 7,95-8,05 ja se työntyy ulos 0,2 m. Alemman portaan vastaavat luvut ovat 7,25-7,35 ja 0,5-0,6 m. Alemman "portaan" kivet olivat suurempia. Kuoppa kaivettiin 1,45 m syvyiseksi sen varmistamiseksi, ettei tällä kohdalla ole samankaltaista kolmikerroksista perustusta kuin kuopan 5 kohdalla.

Koekuoppa 9 kaivettiin länsisakaran pohjoisseinän keskimäisen ikkunan itäpuolelle, sen puolelta 0,5 m eteäisyydelle. Mitat 1,5 x 2,0 m. Maaperä oli tässä muuta kirkon ympäristöä jonkin verran kivisempää. Perustus koostui

suurehkoista kivistä, jotka oli ladottu poikittain seinään nähden. Perustus on varsin samanlainen kuin kuopassa 3 mutta harvempi.

Koekuoppa 10 kaivettiin raunion sisäpuolelle länsisakaran luoteisnurkkaan. Sen länsireunan etäisyys runkokuoneen länsiseinästä on 1,4 m. Mitat 1,3 x 1,65 m. Kuopasta tuli hyvin matala, sillä välittömästi pintamullan alta tuli esiin huolellisesti ladottu tiilipinta, joka lienee vanhaa lattiaa. Tarkoitus oli jättää tiilet paikalleen. Kuoppa kuitenkin jätettiin valmistuttuaan 21.6. ruokatunnin ajaksi avoimeksi piirtämistöitäni ja valokuvausta varten. Tänä aikana olivat jotkut sivulliset käyneet nostelemassa tiilet hajalle kuopasta. Nähtävästi olivat paikkakunnalla sitkeinä elävät huhut maanalaisista käytävistä saaneet tuntemattomina pysyvät henkilöt kokeilemaan, olisiko tiilipeti käytävän katto. Tiilet on kuitenkin ladottu maapinnalle ja kuulunevat välittömästi ennen paloa 1852 kirkossa olleeseen lattiaan.

Koekuoppa 11 kaivettiin edellistä vastapäätä länsisakaran lounaisnurkkaan ullakonportaisiin johtavan alkuperäisen oven kohdalle. Etäisyys länsiseinään 1,55 m. Mitat 1,35 x 1,75. Tässäkin kuopassa tuli ohuen multakerroksen alta tiilipinta (tiilimitat 25-26 x 12-13 x 6-7). Lisäksi löytyi mustuneita kiviä ja nokista maata tiilien päällä. Tiilet mitattiin ja valokuvattiin välittömästi, minkä jälkeen kuoppa täytettiin.

Koekuoppa 12 pohjoissakaran sisäpuolella itäseinässä olevan sakaristonoven ja ristikeskuksen koillisnurkan väliin. Pohjoisreunan etäisyys sakaristonoven eteläpielestä 3,0 m. Mitat 1,6 x 1,9 m. Maaperä oli täynnä kalkkilaastinpaloja ja kiviä. Syvemmillä (0,2-0,3 m) tuli esiin kalkkilaastista ja kivistä murattua betonia, joka lienee alkuperäisen runkokuoneen pohjoisseinän pohjoisosan perustusta. Kaivaminen jätettiin tähän, koska ei haluttu tarpeettomasti tuhota ilmeisen keskiaikaista perustusta. Ajanpuute esti myös koekuopan kaivamisen edellisen viereen perustuksen rakenteen selvittämiseksi.

Kaivaukset osoittivat, ettei kirkon perustuksissa ole käytetty puuta sen enempää yksittäin kuin rustipetinä

päinvastoin kuin on esitetty. Maaperä on kovaa moreenia ja hiekkaa eikä rakennus siten ole tarvinnut erityisiä rakenteita pohjaksi. Perustus vaihteli rakennusosasta toiseen. Keskiaikaisessa runkokuoneen (= nykyinen länsisakara) ja tornin ulkopuolella se johdonmukaisesti koostui suurehkoista pitkänomaisista kivistä, jotka oli aseteltu poikittain muuriin nähden (koekuopat 3, 4 ja 9). Runkokuoneen ja tornin sisäpuolella ei havaintoja voitu tehdä (koekuopat 10, 11). Tornin eteläisessä kontreforisassa ei varsinaista seinän pystylinjan ulkopuolelle työntyvää perustusta ollut lainkaan (koekuoppa 4). Eteläsakaran länsiseinässä ja pohjoissakaran itäseinässä on perustus huolellisesti rakennettu, syvä ja portaittainen (koekuopat 5, 8). Eteläsakarassa portaita on kolme, pohjoissakarassa kaksi. Pohjoissakaran länsiseinä poikkesi näistä huomattavasti ollen rakenteeltaan vaatimaton (koekuoppa 2). Kysymyksessä saattaa olla alkuperäisen sakariston länsiseinän perustus. Kuorin itäseinässä perustus oli myös hyvin niukka (koekuoppa 7).

Loppupäätelmäni on, etteivät kirkon länsiosassa olevat halkeamat ja länsiportaalin osittainen sortuminen johdu perustusten aiheuttamasta liikkumisesta. Kysymys lienee mitä suurimmassa määrin siitä, että rauniossa ei Helsingin olympialaisten 1952 jälkeen ole tehty laajempia korjauksia. Muurirakenteet ovat nyt rappeutuneet niin pitkälle, että ne paikoin alkavat sortua. Länsiportaalin rikkoutuminen oli tapahtumasarjan ensimmäinen näkyvämpi ilmentymä. Samalla rauniolle on yhä helpompi tehdä ilki-valtaa; ehjien muurien rikkomiseen eivät ilkivallantekijöiden kynnet riitä.

Kaivaukset osoittivat myös, kuinka hyödyllistä on tehdä tutkimuksia paikassa, missä aikaisemmin on kaivettu. Rakennuskulttuuritoimistossa kirkkotutkijan taholta kevään 1988 mittaan esitetyt väitteet kaivausten tarpeettomuudesta, koska "Rinnehän kaivoi jo siellä" osoittautuivat asiantuntemattomuuden synnyttämiksi kuten arkeologina voi odottaakin.

Painokairaukset

Korjauksesta käytävien alustavien neuvottelujen aikana sovittiin, että Vaasan kaupungin insinööriosasto suorittaa raunion ympärillä painokairauksia perustusten alla olevan maaperän laadun selvittämiseksi. Työn organisoinnista vastasi toimistoinsinööri Erkki Lauttamus ja kenttätöyöt tehtiin työnjohtaja Salon johdolla. Koneena käytettiin Borraa. Koska routaraja on Vaasan seudulla 1,6 m syvyydessä päätettiin pyrkiä 2,0 m syvyyteen. Kairauksia tehtiin työnjohtaja Salon johdolla eri puolilla kirkkomaata ja niiden tulokset ovat pöytäkirjoina ja karttoina Vaasan kaupungilla ja RHO:n arkistossa.

Lasisillat

Arkkitehti Panu Kaila merkitsi syksyllä 1987 tornin ulkoseinissä kolme halkeamakohtaa teettämillään lasilevyillä, jotka liimattiin halkeaman poikki silloiksi. Mikäli lasisillat rikkoutuisivat, osoittaisi tämä seinissä esiintyvän liikkumista. Tarkastin kohdat kaivausten alkuvaiheessa ja seuraavassa käyn ne läpi Kailan numeroinnin (1, 2, 4; ks. kertomus 11.11. 1987 RHO arkisto) mukaan.

Lasisilta 1 sijaitsi tornin pohjoisseinässä hiukan keskikohdasta itään 1,8 m korkeudessa. Lasi oli rikki ja säröillä, mutta mielestäni rikkoutumisen jäljet eivät ole voineet syntyä kiven väännöstä. Pikemminkin säröistä päätellen näyttää siltä, että lasi on hakattu rikki. Ilkivaltaiseen rikkomiseen viittaa vahvasti sekin, että välittömästi lasin yläpuolella oleva kipsisilta saman halkeaman yli oli ehjä.

Lasisilta 2 sijaitsi pohjoisseinässä hiukan länteen sillasta 1 mutta n. 3,0 m korkeudessa. Sekin oli rikki siten, että vain muutama pala oli jäljellä liimauksessa. Kysymystä, oliko kiven vääntö vai ilkivalta rikkonut lasin en kyennyt ratkaisemaan.

Lasisillasta 4 tornin eteläseinässä 1,7 m korkeudessa ei ollut jäljellä kuin liimatahrat. Muurin juurelta ei lasinpaloja tai ehjää lasisiltaa etsimisestä huolimatta löytynyt.

Loppupäätelmänä voi todeta, ettei lasisiltojen perusteella ainakaan tässä tapauksessa voinut selvittää seinien liikkumista. Sen sijaan pohjoisseinän lasisillan 1 yläpuolella olleen kipsisillan perusteella ei liikkumista ainakaan seitsemässä kuukaudessa ollut tapahtunut. Lasisiltojen käytön ongelma on se, ettei kiistattomasti voida erottaa ilkvallantekijöiden rikkomaa lasia muurissa tapahtuneen liikkumisen aiheuttamasta.

Muurilaastin kovuustutkimukset

Arkkitehti Esko Vormalan pyynnöstä suoritutin eri puolilla rauniota piikkauksia, joiden tarkoitus oli selvittää muuripinnan takana olevan laastin pitokyky ja laatu. Työn teki muurari Markku Hakosaari avaamalla määräämiini kohtiin saumoihin 15-25 cm läpimittaisia reikiä, joiden syvyys päätettiin kukin erikseen laastin laadusta riippuen. Yhteensä piikkauksia tehtiin 22 kohtaan. Useimmiten ne tehtiin pareittain siten, että samaan kohtaan muuria tehtiin kaksi, toinen alas ja toinen ylös muuriharjan alapuolelle. Seuraavassa on piikkausten luettelo.

Nro 1. Eteläsakaran itäikkunan alapuolella kiviseinässä. Pinnan alla pehmeää, harmaata hiekkaa/savea, ei pitokykyä.

Nro 2. Eteläsakaran itäseinän ikkunasta pohjoiseen ylös, 0,5 m muuriharjan betonista alaspäin. Kovaa kalkkilaastia.

Nro 3. Eteläsakaran länsi-ikkunan alapuolella, kivipinta. Samaa harmaata ainesta kuin nrossa 1 mutta tässä kovaa.

Nro 4. Eteläsakaran länsi-ikkunasta pohjoiseen ylös, 0,5 m muuriharjan betonista alaspäin, kivipinta. Kovaa kalkkilaastia.

Nro 5. Länsisakaran eteläseinä, lännestä laskien 3. ikkunasta 1,3 m länteen, kivipinta. Vanhaa kovaa kalkkilaastia, sammuttamatonta kalkkia joukossa.

Nro 6. Sama sijainti kuin nro 5, mutta ylhäällä tiilimuurissa aivan betonin alapuolella. Samaa pehmeää, harmaata massaa kuin nro 1.

Nro 7. Länsisakaran pohjoisseinä, lännestä laskien 2. ja 3. ikkn välissä, 0,7 maanpinnasta. Vanhaa kovaa, sitkeää kalkkilaastia.

Nro 8. Sama sijainti kuin nro 7, mutta ylhäällä, 0,5 betonista alaspäin, uusi tiilipinta. Erittäin kovaa sementtibetonia.

Nro 9. Pohjoissakaran länsiseinän ikkunasta etelään ylös, n. 1,0 m muuriharjan betonista alaspäin. Kovaa sementtiä.

Nro 10. Sama sijainti kuin nro 9, mutta ikkunan alapuolella. Samaa harmaata ainesta kuin nro 3 ja yhtä kovaa.

Nro 11. Pohjoisportaalin yläpuolella aivan muuriharjan betonin alapuolella. Erittäin kovaa vanhaa kalkkilaastia.

Nro 12. Pohjoissakaran itäseinä, sakaristonoven yläpuolella 1,5 m muuriharjan betonista, tiilipinta. Vanhaa kovaa kalkkilaastia.

Nro 13. Pohjoissakaran itäseinä, ikkunan alapuolella, kivipinta. Samaa harmaata ainesta kuin nro 3 ja yhtä kovaa.

Nro 14. Itäsakaran pohjoisseinä, sakaristonoven yläpuolella, 1,0 m muuriharjan betonin alapuolella, tiilipinta. Vanhaa kovaa kalkkilaastia, seassa sammuttamattoman kalkin muruja.

Nro 15. Itäsakaran pohjoisseinä, sakanovesta itään ylös. Kovaa, harmaata savensekaista laastia. Ei sementtiä.

Nro 16. Itäsakaran itäseinä, kivipinta, 5 m korkeudessa. Samaa kuin nro 1.

Nro 17. Itäsakaran itäseinän ja kaakkoisviisteen välinen nurkka, 0,8 m maasta, kivipinta. Samaa kuin nro 1 mutta märkää.

Nro 18. Itäsakaran eteläseinä, ikkunoiden välissä

välittömästi muuriharjan betonin alapuolella, tiilipinta. Kovaa kalkkilaastia, seassa sammuttamattoman kalkin muruja.

Nro 19. Itäsakaran eteläseinän läntisimmän ikkunan alapuolella, kivipinta. Samaa kuin nro 1.

Nro 20. Etelä- ja itäsakaran välinen kulma, välittömästi muuriharjan betonin alapuolella länsipuolella, tiilipinta. Hyvin kovaa kalkkilaastia.

Nro 21. Eteläsakaran eteläseinä pyöröikkunan ja läntisemmän ikkunan välissä, 0,5 m muuriharjan betonin alapuolella, tiilipinta. Kovaa vanhaa kalkkilaastia.

Nro 22. Pohjoisportaalin komeron länsipieli, tiilipinta. Samaa kuin nro 3.

Tuloksista voi todeta, että muurien laasti on useimmissa kohdissa hyvässä kunnossa. Kohtia, joissa pitokyky on kokonaan hävinnyt on 5 (1, 6, 16, 17 ja 19). Näissä kohdissa oleva pehmeä massa, "putu", koostui savesta ja hiekasta. Kalkkia tai sementtiä ei paljain silmin voinut havaita. Niiden sijoittumisessa ei voi nähdä mainittavaa keskittymistä, mutta kolme niistä sijoittuu itäsakaraan, sen itä- ja eteläseinään. On kuitenkin huomattava, että täällä tuli muissa piikkauksissa vastaan kova laasti. Mainittava on, että nro 17 on märkä.

Kova kalkkilaasti oli pintakivien takana 10 kohdassa (2, 4, 5, 7, 11, 12, 14, 18, 20 ja 21). Nämä jakautuvat tasanaisesti eri ristisakaroiden välille ja niitä on sekä muurin ala- että yläosassa. Sammuttamattoman kalkin murusia on kolmessa kohdassa (5, 14 ja 18), kukin vanhassa seinässä (keskiaikainen ja 1600-luvun puoliväli)

Muutamissa kohdissa laasti oli savea, johon oli sekoitettu hiekkaa. Se oli aivan kovaa, vaikka olikin koostumukseltaan samanlaista kuin viidessä pitokyvyn menettäneessä laastin kohdassa (ks. yllä). Kovaa savilaastia oli 4 kohdassa (3, 10, 13 ja 22). Nämäkään kohdat eivät keskittyneet millään tavoin. Huomattava on ainoan portaalinäytteen kuuluminen tähän ryhmään.

Sementtiä oli vain kahdessa kohdassa (8 ja 9), molemmat lähellä muuriharjaa. Länsisakaran pohjoisseinässä sementtobetoni oli uudehkon tiilimuurauksen takana.

Muuta

1. Muurari Hakosaari kertoi olleensa kirkonraunion kanssa tekemisisissä kaupungin palveluksessa vuodesta 1960 lähtien. Hänen mukaansa oli Arne Appelgrenin museonjohtajakaudella ollut sellainen tapa, että Vaasan kaupunki vuosittain osoitti varoja kirkonraunion vuosikorjaukseen (tämä perinne on varmasti syntynyt jo Hedmanin aikana). Työ tehtiin yksinkertaisten, mutta järkevien periaatteiden mukaan siten, että talven aikana syntyneet pienet vauriot korjattiin välittömästi keväällä. "Pudonneet kivet nostettiin paikoilleen ja muurattiin kiinni" kuten Hakosaari muisteli. Mitään suurempia korjauksia Hakosaari ei muistanut tehdyn hänen kaupungin palvelukseen tulonsa v. 1960 jälkeen.

2. Kirkonraunion sisällä olevat kaksi kalkkikivestä veistettyä haudan kantta (kuorissa lähellä sakaristonovea ja länsisakaran eteläseinän vieressä) ovat hyvin huonossa kunnossa ja selvästi saattaa huomata rappeutumisen etenevän nopeasti. Tämä johtuu epäilemättä siitä, ettei kiviä enää peitetä turkkilevyillä talveksi kuten tehtiin vielä Appelgrenin aikana. Nyt ne ovat talvikausin koko ajan saateelle, lumelle ja jäälle alttiita. Museoviraston tulisi pikaisesti yhteistyössä Pohjanmaan museon kanssa selvittää keinot kivien tuhoutumisen pysäyttämiseen, pysyvään suojaamiseen ja niiden vastuukysymysten ratkaisuun.

3. Eteläsakaran länsiseinän korkeus on sisäpuolella nykyisestä maanpinnasta harjan betonilevyn alareunaan 7,4 m. Betonilevyn paksuus on 14 cm siten, että sen yläosa työntyy 7 cm paksuisena lippana alaosa 5 cm ulommaksi.

4. Kaivausten aikana tein tarkastusmatkoja eri kohteisiin seuraavasti:

- 13.6. Sirkka Mäen, Göta Vesterin ja herra Niemisen kanssa Mäen löytämällä "muinaislinnalla" ja muissa hänen osoittamissaan kohteissa Vanhan Vaasan eteläpuolella. "Muinaislinnalla" kävin uudelleen 14. ja 17.6. (ks. matkakertomukseni, RHO arkisto).
- 16.6. Göta Vesterin, siskoni Eva-Lisan ja poikani Konstantinoksen kanssa Oravaisten Kimon ruukilla (kankipaja, Kyroboas Hembygdsföreningenin kesäteatterina käyttämä mylly, Dammträsket patolaitteineen, ks. matkakertomukseni, RHO arkisto).
- 22.6. Ralf Nymanin kanssa Bergön Munkörenillä ja ja kirkolla (ks. matkakertomukseni, RHO arkisto).

Tutkimusteni jälkeen saattoi urakoitsija Rainio miehineen aloittaa länsiportaalin korjauksen elokuussa 1988. Teollisuustiilet (Ylivieskan tiilitehdas), sementtipitoinen laasti ja liian täsmällinen muuraus saivat aikaan sen, etti lopputulos ole raunion muuhun asuun sopiva. Jatkossa muurauksen suhteuttamiseen ympäristöönsä on kiinnitettävä huomiota.

Helsingissä 6. lokakuuta 1989

Markus Hiekkänen
tutkija
rakennushistorian osasto

